

Linnéminnen som världsarv

Dokumentation från seminarium
den 27 - 29 maj 2007

Linnéminnen som världsarv –
Dokumentation från seminarium den 27 - 29 maj 2007

ISSN 1103-8209, meddelande 2007:22 (Kronobergs läns meddelandeserie)
Text och bild: Heidi Vassi och Karl Johan Eklund

Utgiven av Länsstyrelserna i Kronobergs och Uppsala län
Rapporten finns även på www.g.lst.se

Innehåll

Sammanfattning	3
Program	5
Frågeställningar till experterna	10
Expertutlåtanden	
Prof José Tito Rojo (svensk översättning)	11
Prof José Tito Rojo (spansk originaltext)	15
Phd Bengt Rosén	19
Lektor Torbjörn Lindell	27
Prof Gunnar Broberg	30
Prof Ola Wetterberg	32
Deltagarförteckning	35

Sammanfattning

Inför en eventuell nominering av Linneminnena som världsarv har Länsstyrelsen i Kronobergs län och Länsstyrelsen i Uppsala län gemensamt tagit fram en förstudie, vilken är daterad den 24 oktober 2006. I förstudien föreslås att Länsstyrelserna gemensamt gör en framställan till Riksantikvarieämbetet om att Carl von Linnés födelseplats Råshult, Karolinerhuset, dvs. Linnés skola i Växjö, Linnéträdgården i Uppsala, Linnés-Hammarby och Barockträdgården med Linnéanum i Uppsala tentativt anmäls till UNESCO i syfte att de senare tas upp på UNESCO:s lista över världsarv.

Länsstyrelserna har, på inrådan av Riksantikvarieämbetet, inbjudit fem experter till ett seminarium för kritisk granskning och analys av förstudiens förslag. Huvudfrågeställningen till experterna var, om de föreslagna platserna har tillräcklig autenticitet i enlighet med UNESCO:s kriterier.

Generellt kan konstateras att samtliga experter ställer sig positiva till en nominering av Linneminnena som världsarv. I vissa fall, Wetterberg och Broberg, finns en påtaglig positiv inställning medan andra, Rosén, har en mera restriktiv hållning. Rosén konstaterar dock avslutningsvis: *I ett kontextuellt sammanhang – nämligen Linnés liv, hans gärning och hans vetenskap – har framförallt Råshult, Linnéträdgården och Linnéhuset samt Linnés Hammarby utomordentliga stora värden. Barockträdgården och Linnéanum kan med viss tväkan hängas på denna kedja.*

Vad gäller **urvalet** av miljöer och objekt är samtliga experter eniga om att Råshult, Linnéträdgården och Linnés-Hammarby ska ingå. Däremot råder delade meningar om Barockträdgården med Linnéanum och Karolinerhuset. Beträffande Barockträdgården anføres att det är en miljö som i sin nuvarande form ligger efter Linnés tid och har en mycket svag knytning till honom (Lindell och Rosén). Om Karolinerhuset anføres att ingenting i byggnaden vittnar om anknytning till Linné (Rosén) samt, att någon specifik pedagogisk eller vetenskaplig verksamhet med kontinuitet och knytning till Linné är svår att finna (Wetterberg). Det konstateras dock från ett håll (Rojo) att Karolinerhuset utgör en länk i en kedja/ett levnadsförlopp och att det av den anledningen är betydelsefullt i sammanhanget. Från ett annat betonas Karolinerhusets stora betydelse, eftersom det var där som Linné genom den privatundervisning han fick av läraren Johan Rothman blev insatt i den moderna vetenskapliga litteraturen (Lindell).

Beträffande **kompletteringar** framhävs att Linnés Sävja utanför Uppsala borde tas med (Lindell) samt också de s.k. Herbationerna i Uppsala (Wetterberg). Vidare påtalas att det finns anledning att markera andra sidor än botanisten Linné, dvs. även zoologen och mineralogen (Broberg).

Det framförs synpunkter på behovet av **en röd tråd, en gemensam nämnare** när det gäller de utvalda miljöerna och objekten samt behovet av en vision för verksamhet i och förvaltning av världsarvet (Wetterberg).

Sammantaget kan konstateras, att kritik riktas mot förstudiens urval och beskrivningar i vissa delar men att experternas bedömningar är så positiva, att frågan om en nominering bör drivas vidare. *In summa: en stark giv med mycket goda skäl för en serienominering (Broberg).*

Hur går vi vidare?

Det fortsatta arbetet bör enligt vår uppfattning drivas vidare enligt följande.

- Överläggningar mellan Länsstyrelserna i Kronobergs och Uppsala län i Växjö i augusti 2007.
- Landshövdingarna tar därefter upp frågan med kulturministern.
- Förstudien kompletteras med koordinater och översätts till engelska.
- Tentativ anmälan görs i skrivelse till Riksantikvarieämbetet; förstudien bifogas.
- Det fördjupade utredningsarbetet för nominering igångsätts. Hur detta utredningsarbete ska organiseras och genomföras må diskuteras vid sammanträffandet i Växjö.
- I det kommande utredningsarbetet är det av största vikt att behovet av en röd tråd uppmärksammas och tydliggörs för att ett eventuellt världsarv verkligen ska förstås och upplevas som en serie objekt och miljöer som är sammanlänkade med varandra. Vidare måste en vision för verksamhet och förvaltning formuleras.

Växjö och Uppsala den 28 juni 2007

Heidi Vassi

Karl Johan Eklund

Program

Sunday 27/5-2007

16.00-18.00	Linnaeus Garden and The Linnaeus Museum in Uppsala
18.00-19.30	DINNER at the Linnaeus Garden
19.30	The Botanical garden and the Linnaeus festival.

Monday 28/5-2007

08.00-10.00	Linnaeus manor Hammarby
10.30-12.00	The Botanical garden and The Linnéanum
12.30-14.00	LUNCH
18.00-19.30	The Cathedral of Växjö, Karolinerhuset
19.00	DINNER at the residence in Växjö, host is The Vice Governor Claes Sjöblom

Tuesday 29/5-2007

09.00-11.00	Råshult and COFFEE
11.00-11.45	The parishchurch of Stenbrohult
12.00-13.00	LUNCH
14.00-18.00	Seminar of Experts at the manor of Möckelsnäs
14.00-14.30	Prof. José Tito Rojo
14.30-15.00	Phd. Bengt Rosén
15.00-15.30	COFFEE
15.30-16.00	Lecturer Torbjörn Lindell
16.00-17.00	Prof. Gunnar Broberg and Prof. Ola Wetterberg.
17.00-18.00	Discussion
19.00-21.00	DINNER at the manor of Möckelsnäs

Linnéanum

Linnés Sävja

Linnéanum

Växjö domkyrka

Växjö gamla gymnasium – Karolinerhuset

Linnés Råshult

Stenbrohults kyrkomiljö

Orangeriet vid Möckelnäs herrgård

Frågeställningar till experterna

- Analysera intrycken från fältbesöken vid de föreslagna platserna.
- Har de föreslagna platserna i Linnéminnen som världsarv tillräcklig autencitet i enlighet med principles and Operational Guidelines?
- Är den svenska serien tillräcklig för en serienominering? Om något styrks i brist på autencitet, räcker då serien?

Prof José Tito Rojo, Ansvarig för Botaniska trädgården i Granada, Spanien. Expert på restaurering av historiska trädgårdar (översättning Språkservice)

Befintligheten av centrala platser som har anknytning till Linné som person gör det möjligt att genomföra en rad reflexioner vilka framför allt försöker att inplacera dessa ställen efter det synsätt och den oro som var utmärkande för 1700-talsmänniskan. Det rör sig om ställen som tillhör gångna tider, med lärande om den tid då de var speciella och om den man som gav dem en betydelse, men de är också fyllda av värde och betydelse för de personer som idag kan ta del av dem under 20-hundratalet.

Linnés födelseplats (Råshult), skolan där han tillbringade sina första skolår (Karolinerhuset i Växjö), Botaniska trädgården där han var verksam (Linnéträdgården i Uppsala), trädgården som var ett resultat av hans verk (Barockträdgården & Linnéanum) och den egendom där han bodde på ålderns höst och där han tog emot sina lärjungar (Linnés Hammarby), utgör en mycket heterogen helhet med platser med mycket varierande värden, men som tillsammans, knutna till varandra, på ett mäktigt sätt överför den personlighet som mannen som upplevde dessa ställen besatt.

Linnés aktualitet härrör från en dubbel verklighet. Vad som är odiskutabelt är att det rör sig om den person som grundar den moderna naturvetenskapen, vilket är mycket mer relevant i det konkreta fallet med botaniken. Det finns en tid före och en tid efter Linné. Botanikerna vet att systematiken och nomenklaturen inte saknar betydelse, då de avslöjar plantornas egenskaper och det sätt som vi relaterar oss till dessa. Det kända talesättet "Gud skapade världen, Linné ordnade den" ger en utmärkt beskrivning av denna verklighet. Idag förstår vi naturen med ögon som odiskutabelt är att hänföra till Linnés verk.

Den andra verkligheten som fastställer Linnés aktualitet är hans banbrytande vakenhet när det gäller bevarandet av naturvetenskapen. Detta konstaterande döljer två avgörande faktorer för den tid då han var verksam, där en var Linnés övertygelse om naturvetenskapens förmåga att bota de sjuka samt miljöns förmåga att skapa en förändrad jämvikt. Idag vet vi att det inte är säkert och att människans leverne utgör en fara för samhällets överlevnad genom klimatets förändring. Den andra avgörande faktorn för den aktuella tiden var att människornas intresse för miljön medförde ett intresse för tillägnelse av naturvetenskapen, att ta vara på naturen var inte ett primärt mål utan berodde av erhållandet av resurser. Dessa faktorer, som var specifika för 1700-talet, liksom Linnés engagemang för naturvetenskapen, samt för att i sitt samhälle sprida de levande varelsernas värden, har idag ett levande värde som är en kunskap som är använd-

bar för alla världens samhällen. Ett annat värde att recensera med aktuellt intresse är uppfattningen av planeten som ett globalt objekt. Linnés oro sträckte sig som bekant över hela världen och han såg till att skicka sina lärjungar till de mest avlägsna regionerna för att bredda deras kunskaper. Det finns ingen kontinent som inte står i tacksamhetsskuld till Linné och hans närmaste efterföljare för kunskapen om hans naturvetenskap, vilka alltid strävade efter att vidga kunskapens gränser och dra nytta av de egenskaper som plantorna kunde erbjuda samhället.

Även uppfattningen om landskapet som organism är av aktuellt värde. Det har varit en generell övertygelse att Linné endast var intresserad av avlägsna arter, men i hans verk görs flera hänvisningar till landskapets värden, vilket väl överensstämmer med hur återgivandet av hans tid förhöll sig till honom. Det är den tid då landskapet uppträffas som föremål, där landskapet skapas som trädgårdsform för att introducera människans estetiska aktivitet, inte mot naturen, utan till gagn för denna, där hon imiterar den och följer dess levnadsregler.

Utläggningarna om landskapet och Linné, med en grundläggande anblick på Linnés platser, gestaltar alla ett kulturellt landskap. De är inte föremål som är lösryckta ur sitt sammanhang, utan tvärtom ställen där omgivningens värde är lika stort som föremålets värde.

Linnés födelseplats i Råshult finns inte, däremot har det landskap som den ligger i ett alldeles särskilt värde som har värderats och framhävts genom den aktivitet som personer som förvaltar den regelrätt bedriver. Däribland de befintliga husen, även om de daterar från något efter Linnés födelsedatum, så har de också en naturlig tillhörighet till de andra minnesplatserna. Ansträngningarna för att bevara detta landskap, med samma ängsblommor, som är typiska för området, med den form som ängarna bevarats, med de lantliga konstruktionerna som är typiska för 1700-talet, gör det möjligt att lära känna ett område som på ett mäktigt sätt framkallar skapandet av vetenskapsmannens intuition.

Skolan i Växjö har visserligen i sig inte samma värde. Men byggnadens beständighet, bevarandet av dess exteriör, har också en stor kraft som väcker minnena till liv. Allena skulle den sakna något större intresse, men tillsammans med de andra minnena, utgör den en övergång mellan Linnés barndom och hans vuxna liv i Uppsala som gör det möjligt att förstå Linnés utbildning. Om vi ser alla Linnéplatserna som en tillbakablick i tid och rum, så gör skolan det möjligt att komplettera denna återblick utan att det blir ett stort hopp mellan födelseplatsen och trädgårdarna i Uppsala. Besökaren av platserna har här i Växjö ett mellansteg, som belyser utbildningsetappen i hans barndom. Samma egenskap av mellansteg, även om de är mer avlägsna, och av medelmåttigt intresse, samtidigt som de tillför ett intressant komplement till helheten, utgör de övriga platserna i Småland som har anknytning till hans minne, vilket är fallet med kyrkan där hans pappa var verksam i Stenbrohult, samt platser med

betydande beständighet och av etnologiskt intresse, såsom den ursprungliga jordkällaren, vilken återfunnits vid utgrävningarna.

Trädgården i Uppsala är tveklöst en annan viktig plats i det här sammanhanget. Oföränderligheten i platserna i Linnés liv är här stor. Trädgården innehar samma ursprungliga plats, liksom viktiga inslag som Orangeriet och dammarna, materialrester, som kompletterar utformningen av trädgården, vilken, efter att den restaurerats i början på 1900-talet, återfått sin ursprungliga gestaltning från den tid då Linné var verksam i den. Museet i denna trädgård i Uppsala är, i den här bemärkelsen, ett annat bevis på en förundrande beständighet. Den har dessutom skötts och bevarats på ett utmärkt sätt.

Linnéanum och Botaniska trädgården delar samma betydelse som skolan i Växjö. Här handlar det om platser av stort värde i sig själva, men med indirekt relevans för Linnés liv. Men precis som skolan, har de kompletterande värden av stor betydelse, då de i det här fallet avslöjar det mycket betydelsefulla direkta värdet av Linnés verk för hans samtida, det lokala vetenskapliga samhället, myndigheterna, universitetet och samhället Uppsala. Förflyttningen av Botaniska trädgården, för planteringarnas säkerhet, görs genom att respektera Linnés minne, vilket var förankrat i hans ursprungliga trädgård. Tillägnet till hans minne av huvudbyggnaden i trädgården, med platser som hans främsta lärjungar vistades på, inklusive inte bara byggnaderna, utan också områdena med en hundraåriga flora, är, enligt min åsikt, av stort intresse och med anknytning till Linnés åminne.

Slutligen blir gården i Hammarby åter en viktig plats i den stora helheten. Det är inte möjligt att tvivla på det verkligt exceptionella med närvaron av betydelsefulla föremål från Linnés tid. Hans bostäder, som ännu är beklädda med vetenskapliga bladskivor, rummet på kullen, möblerna, inklusive Linnés underbara fåtölj och den vårdade omgivningen kring skogen med arter som han påträffade där eller direkt införlivade, är en fantastisk och sällsynt juvel. Ställets äkthet gör det till en plats med ett exceptionellt värde.

Ett komplement av mindre värde, men med intresse som väcker minnena till liv, är gården i Sävja. I det här fallet rör det sig om en mindre känd plats med en kortare beständighet, men som förklaras som en kompletterande del som gör det möjligt att beskriva hela Linnés livstid, precis som platserna som ligger på vägen mellan Uppsala och Hammarby, eller samma väg som förenade de två ställena, vilken idag har utplånats men där det finns återvunna platser av etnologiskt intresse.

Jag tror att den aspekten som dessa reflektioner resulterar i är att man bör betrakta helheten som en linje av milstolpar med olika värde. Några är oundgängliga (Råshult, Hammarby, museet och Linnés trädgård i Uppsala), andra av mindre vikt (skolan i Växjö, platsen i Stenbrohult, Linnéanum och Botaniska trädgården, samt Sävja), men alla tillsammans är en vandring genom Linnés liv som gör det möjligt

för besökarna att återskapa närvaron av vetenskapsmannen längs med hela hans liv och verk.

Det som i det här sammanhanget framstår vara av huvudsakligt värde är äktheten i de beständiga platserna. Inte i något fall saknas ursprungliga faktorer från vetenskapsmannens liv, vilket är fallet såväl med de mest framträdande platserna av helheten som med de mindre påfallande platserna. Det är sällsynt med platser som kan anknytas till minnet från relevanta personligheter inom kulturhistorian och en sådan ackumulering av autentiska beständiga platser. Det är en habituell vana att för platser av denna natur ersätta bristen på ursprungliga faktorer med föremål som ligger nära men som inte har någon direkt anknytning till upphovsgivaren. Detta är inte fallet med de platser som har anknytning till Linné och detta är viktigt att framhäva. Det är Linnés landskap, trädgårdar, egendomar, möbler, planscherna, kläder, serviser, tavlor...

Avslutningsvis tror jag att en strategi där Linnéplatserna får en återupprättelse för att skydda dem och där man samtidigt sänder ut en internationell signal, i alla steg bör åtföljas av en introduktion som sätter Linnés verk och dess relevans i ett sammanhang, liksom hans roll som initiativtagare till naturvetenskapen såsom vi förstår den idag samt det tidsenliga i hans verk. Det skulle likaså vara intressant för att framhäva den universella karaktären i Linnés verk och göra en utvärdering av återverkan på kunskapen om floran och naturen i många länder världen över som har direkt återknytning till Linné genom hans medansvariga och genom hans lärjungars resor.

Vår vision rörande hans verk kan göra att vi lätt glömmer att kulturerna i många länder skiljer sig mycket åt från varandra när det gäller miljöerna i den artistiska och vetenskapliga kulturen. För många bildade personer i flera länder är det lätt att placera Mozart, Cervantes, Rembrandt eller Leonardo, men det är svårare för dem att placera vikten av personligheter inom den vetenskapliga kulturen, vilket är fallet med Linné.

José Tito Rojo, Curator del Jardín Botánico de la Universidad de Granada. Experto en restauración de jardines históricos. (originaltext)

La existencia de lugares significativos ligados a la figura de Linné permite realizar una serie de reflexiones que buscan, sobre todo, situar esos lugares en la óptica y las preocupaciones actuales de la humanidad. Son entidades del pasado, con enseñanzas sobre el tiempo en que se originaron y sobre el hombre que les dio significado, pero también están cargadas de valor y de significado para las personas que hoy pueden conocerlas en el siglo XXI.

La finca natal del naturalista (Råshult), la escuela donde recibió sus primeras enseñanzas (Växjö), el jardín botánico donde trabajó (Linnaeus Garden), el jardín que heredó sus esfuerzos (Botanic Garden & Linnéanum) y la villa donde se retiraba y recibía a sus discípulos (Hammarby) componen un conjunto muy heterogeneo, con elementos de valor muy diverso, pero que juntos, enlazados uno con otro, transmiten de forma poderosa la personalidad del hombre que las vivió..

La actualidad de Linné deriva de una doble realidad. Una, indiscutible, es que se trata de la persona que inaugura la naturalística moderna, lo que es mucho más relevante en el caso concreto de la botánica. Hay un antes y un después de Linneo. Los botánicos saben que la sistemática y la nomenclatura no carecen de significado, dice cosas de las plantas y de la forma con las que nos relacionamos con el medio. La conocida frase “Dios hizo el mundo, Linneo lo ordenó” marca perfectamente esa realidad. Hoy entendemos la Naturaleza con ojos inevitablemente deudores de la obra de Linneo.

La otra realidad que determina la actualidad de Linneo es su pionera atención a la conservación de la Naturaleza. Esta afirmación no oculta dos factores determinados por la época en que él trabaja, una la creencia Linné en la capacidad de la Naturaleza en curar las heridas, la capacidad del medio ambiente de regenerar un equilibrio alterado. Hoy sabemos que eso no es cierto y que la actividad humana actual pone en peligro la supervivencia de la sociedad por la alteración del medio ambiente. El otro factor determinado por su época era que su atención al medio ambiente tenía un interés de apropiación de la Naturaleza, cuidar de la Naturaleza no era un objetivo primario sino dependiente de la obtención de recursos. Pero aún teniendo en cuenta estos factores propios del siglo XVIII, la preocupación de Linné por la Naturaleza, por divulgar en su sociedad los valores de los seres vivos y su medio tienen hoy un valor vivo que es enseñanza útil para las sociedades de todo el planeta. Otro valor a reseñar con interés actual

es la consideración del planeta como objeto global. La preocupación de Linné se extendía como es bien sabido a todo el planeta y se preocupó de enviar a sus discípulos a las regiones más alejadas para ampliar el conocimiento. No hay continente que no deba a la actividad de Linné y sus seguidores más cercanos el conocimiento de su Naturaleza, buscando siempre ampliar los límites del saber y aprovechar las facilidades que las plantas podían ofrecer a la sociedad.

También es de valor actual la consideración del paisaje como organismo. Frente a la común creencia de que a Linné le preocupaban solamente las especies aisladas, hay en su obra continuas referencias a los valores del paisaje, muy en consonancia con la forma en que la Ilustración de su tiempo estaba relacionándose con él. Es el momento en que se inventa el paisaje como objeto, donde se crea el paisajismo como forma jardinera de introducir la actividad estética del hombre en el medio, no contra la Naturaleza, sino a favor de ella, imitándola y siguiendo sus dictados.

Enlazan estas disquisiciones sobre el paisaje y Linné con un aspecto fundamental de los sitios de Linné, todos configuran un paisaje cultural. No son objetos descontextualizados de su entorno sino, por el contrario, sitios en los que el valor del entorno es tan grande como el valor del objeto.

La casa natal de Linné en Råshult no existe, sin embargo, el paisaje en el que se encuentra tiene un valor extraordinario que ha sido correctamente valorado y realzado por la actividad de los organismos que la gestionan. Incluso las edificaciones existentes, aunque son algo posteriores a la fecha en que Linné nació, son también un correcto acompañamiento. El esfuerzo por conservar ese paisaje, con las mismas plantas de prado propias del terreno, con la forma de tratar los campos, con las construcciones rústicas típicas del siglo XVIII, permiten conocer un terreno que evoca de forma poderosa la formación de la sensibilidad del científico.

La Escuela de Växjö, ciertamente, no tiene en sí misma el mismo valor. Pero la persistencia del edificio, la conservación de su exterior, tiene también un gran poder evocador. En solitario carecería de interés fuerte pero en el conjunto forma un punto de tránsito entre la niñez de Linné y su etapa adulta ya en Uppsala que permite comprender la formación de Linné. Si consideramos el conjunto de los sitios de Linnaeus como un recorrido en el tiempo y en el espacio, la Escuela permite completar ese recorrido sin que entre la casa natal y los jardines de Uppsala haya un gran salto. El visitante de los sitios tendría aquí en Växjö un paso intermedio que explica la etapa formativa de su adolescencia. El mismo carácter de pasos intermedios de mediano interés aislados, pero de interesante complemento al conjunto, tienen los otros puntos de Småland ligados a su recuerdo, como ocurre con la iglesia donde estuvo su padre en Stenbrohults, con importantes permanencias de interés etnológico como el almacén original recuperado en las excavaciones (Källaruppgång).

El jardín de Uppsala es sin duda otro punto fuerte de los sitios. La permanencia de elementos de la vida de Linné es aquí grande. El jardín ocupa el mismo lugar original, importantes presencias como la Orangerie y los estanques, restos materiales a los que se suma el trazado del jardín que, restaurado a principios del siglo XX, recupera la imagen original de la época en que Linné trabajó en él. La casa museo de este jardín de Uppsala es, en ese sentido, otra muestra de permanencia sorprendente. Tratada y conservada además de forma esquisita.

El Linneanum y el Jardín Botánico comparten las similares consideraciones que la Escuela de Växjö. Aquí se trata de elementos de gran valor en sí mismos, pero de relevancia indirecta en referencia a la vida de Linné. Pero al igual que la Escuela tienen valores complementarios de gran valor pues, en este caso, nos hablan de la trascendente valoración inmediata de la obra de Linné por sus coetáneos, la comunidad científica local, las autoridades, la Universidad y la sociedad de Uppsala. El traslado del jardín botánico por motivos de seguridad de las plantaciones se hace respetando la memoria de Linné que estaba fijada en su jardín original. La dedicación a su recuerdo del edificio principal del jardín con la presencia de elementos de sus principales discípulos, incluyendo no sólo los elementos duros construidos sino también algunos elementos vegetales centenarios es, a mi criterio, de gran interés como lugar ligado a la memoria de Linné.

Finalmente la villa de Hammarby vuelve a ser un punto fuerte del conjunto. No es posible dudar del carácter absolutamente excepcional de la permanencia de frágiles objetos de la época de Linné. Sus habitaciones forradas aún de las láminas científicas, el aula en la colina, los muebles, incluida la deliciosa silla del maestro y el cuidado entorno del bosque con especies que él conoció allí o incorporó directamente, son una joya esquisita y rarísima. La autenticidad del lugar lo configura como una pieza de valor excepcional.

Complemento de menor valor, pero de cierto interés evocador es la villa de Sävja. En este caso se trata de un elemento menor con menos permanencias, pero que se explica como pieza complementaria que permite dibujar el conjunto de la vida de Linné, como lo son también las estaciones del recorrido de Uppsala a Hammarby o el mismo camino que unía los dos sitios, hoy desdibujado pero con puntos recuperados de interés etnológico.

Creo que la óptica en la que se sitúan estas reflexiones es contemplar el conjunto como una línea de hitos de diferente valor. Algunos imprescindibles (Råshult, Hammarby, la casa museo y el jardín de Linné en Uppsala), otros de menor entidad (la escuela de Växjö, el lugar de Stenbrohults, el Linneanum y jardín botánico, Sävja), pero todos juntos son un recorrido por la vida de Linné que permite a los visitantes recuperar la presencia del científico a lo largo de toda su vida y su obra.

Lo que en ese conjunto aparece como valor principal es la autenticidad de las permanencias. En ningún caso faltan elementos originales de la vida del científico, lo que es cierto tanto en los elementos mas fuertes del conjunto como en los más débiles,. Es raro en los lugares ligados a la memoria de personalidades relevantes de la historia de la cultura una tal acumulación de permanencias auténticas. Es costumbre habitual sustituir en sitios de esta naturaleza sustituir la falta de elementos originales con elementos cercanos pero no directamente ligados al autor. Eso no ocurre en los sitios de Linné y es justo resaltarlo. Son sus paisajes, sus jardines, sus casas, sus muebles, sus láminas, sus ropas, sus vajillas, sus cuadros...

Finalmente creo que una política reivindicación de los sitios de Linné para su protección y señalamiento internacional debería acompañarse en todos los pasos de una introducción que situara el papel relevante de la obra de Linné, su papel de iniciador de las Ciencias de la Naturaleza tal y como las entendemos hoy, y la actualidad de su trabajo. Igualmente sería interesante para resaltar el carácter universal de la obra de Linné hacer una evaluación de la repercusión en el conocimiento de la flora y la naturaleza de muchos países de todo el planeta realizada por Linné directamente, a traves de sus corresponsales y a traves de los viajes de sus discípulos.

Nuestra visión cercana a su obra puede hacernos olvidar que la cultura actual en muchos países es muy diferente en los ámbitos de la cultura artística y la científica. Para muchas personas cultas de muchos países es fácil situar a Mozart, Cervantes, Rembrandt o Leonardo, pero les resulta más difícil situar la importancia de personalidades de la cultura científica, como es el caso de Linné.

Phd Bengt Rosén, Visby

Låt mig först nämna några ord om min egen bakgrund. I min utbildning är jag biolog och idéhistoriker. Jag har varit lärare i naturvetenskapliga ämnen, främst på gymnasiet i Visby. I mitten av 70-talet tog jag initiativ till och byggde några år senare upp Gotlands naturmuseum, nu en del av länsmuseumet på Gotland. I början av 90-talet var jag chef för Åjtte, Svenskt fjäll- och samemuseum i Jokkmokk, ett nationellt museum med uppgift att arbeta med fjällregionens natur och kultur, med den samiska kulturen och med fjällinformation för turister. Därefter har jag varit chef för Skansens Biologiska avdelning, men ansvar för djuren, trädgårdarna, parken m.m. Parallellt med allt detta har jag varit verksam som kulturskribent i Nerikes allehanda med artiklar om natur, miljövard och idéhistoria. Sedan 2003 är jag pensionär, aktiv bl.a. som skribent. I förra veckan kom jag tillsammans med en god vän till mig ut med boken *"Upplev Gotland med Linné"*. I alla dessa sammanhang har jag haft anledning av ofta återvända till Linné.

I min följande genomgång förutsätter jag att alla här är bekanta med den förstudie, "Linnéminnen som världsarv", som ligger till grund för dagens seminarium.

Det finns, efter vad jag har kunnat finna, ytterst få världsarv, som är knutna till specifika, enskilda personer. För mig står det dock klart att Carl von Linné som person och forskare, som kultur- och vetenskapshistorisk ikon, kvalar in för en sådan manifestation. Jag lämnar därför här åt sidan en mer omfattande argumentation kring detta. Linnés vetenskapliga gärning sätter fokus på väsentliga delar inte bara av den vetenskap som han i grunden utvecklade. Hans liv och gärning återspeglar också i hög grad den tid han levde i.

Även om "den linneanska biologin" ganska snart var överspelad, så blev den för den biologiska forskningen en stabil grund att bygga vidare på. Den metodik Linné utvecklade för vetenskapliga forskningsresor, inom Sverige och – via sina lärjungar – ute i vida världen, var epokgörande och bildade skola för hur landskap och länder skulle studeras, dokumenteras och skildras. Hans författarskap, hans framsynna undervisningsmetoder, hans naturfilosofiska och nationalekonomiska funderingar kompletterar bilden av en synnerligen rik personlighet.

Vårt uppdrag idag är att uttala oss om ett antal bestämda Linnéminnens "autenticitet". "Autentisk" definieras som att något "verkligt existerat på det sätt som påstås". Så vad påstår man då om Linnéminnena? Förstudiens genomgång av de olika objekten summeras – som ett slags affirmationer - i att de "utgör ett världsarv". Vilket väl dock skulle bevisas?

Tveklöst är att Linnéminnena ”verkligt existerar” och att de har anknytning till Linné. De bildar i detta en klar kronologisk kedja. Han *var* född och uppvuxen i Råshult och Stenbrohult. Han *gick* i skola i Växjö. Han *bodde* och *verkade* i Linnéhuset och Linnéträdgården i Uppsala och på Hammarby. Men Barockträdgården i Uppsala? Vilken anknytning har han egentligen till den? Ett objekt är inte ”autentiskt” bara för att det existerar och har viss anknytning till en viss person.

Avgränsningarna i rummet är för de flesta av de aktuella objekten redan gjorda och tycks definitiva. Det stora och viktiga undantaget är Linnés Hammarby, där en dörr lämnas öppen för utvidgningar. Avgränsningen i tiden för de aktuella objekten är relativt enkel. I världsarvsammanhang är Linnés livstid den enda period i objektens historia, som är värd att lyftas fram. Möjligen kan man, när det gäller Linnéträdgården, utsträcka tiden bakåt till Olov Rudbeck d ä:s epok.

Linné har inga efterföljare, vare sig vetenskapligt eller familjemässigt, som har relevans i dessa sammanhang. Hans gärning är knuten till en mycket begränsad, men mycket viktig, period i vetenskapens historia och i kulturhistorien: upplysningstiden, merkantilismen och rokokon. Som person var han trots det i sitt sätt att tänka i hög grad formad av skolastiken och barocken. Å andra sidan var han som pedagog långt före sin egen tid.

Innan man tar ställning till denna kedja av ”Linnéminnen”, så bör man göra klart för sig vad man vill få ut av ett eventuellt världsarv. En rimlig och grundläggande målsättning bör vara garantier för bevarande av de fysiska minnena kring Linné. Men någon relevant risk för att dessa objekt skulle förstöras annat än i krig eller naturkatastrofer finns inte, världsarv eller ej. En väsentlig målsättning är också att objekten bör tillföras pedagogiska och turistiska värden och sammanhang. I detta sammanhang skulle jag utifrån mina utgångspunkter hellre vilja använda uttrycket ”historiskt trovärdig” än ”autentisk”. Det innebär en vidgning av begreppen. Här återstår mycket att vinna. I det följande vill jag försöka utveckla vad man skulle behöva göra för att överbrygga avståndet mellan ”autenticitet” och ”historisk trovärdighet”.

För samtliga objekt kan man konstatera, att de är mer eller mindre återskapade (restaurerade) och saknar i strikt bemärkelse ”autenticitet”. Dock finns i de flesta fallen viktiga inslag som man i vedertagen, mer begränsad bemärkelse kan kalla ”autentiska”, nämligen:

- fragment av kulturlandskapet i Råshult, inklusive den vilda vegetationen samt ett antal trädgårdsflyktingar (s.k. ”Linnéväxter”), vidare
- skolbyggnaden i Växjö,
- Linnéträdgårdens byggnader med ett mindre antal ”Linnéväxter” samt
- på Hammarby de centrala byggnaderna, delar av tomtmarken, den vilda vegetationen och ett antal ”Linnéväxter”.

- I Barockträdgården i Uppsala finns av autentiskt material endast fyra "identifierade" trädindivider och ett okänt antal avläggare av de växter som i början av 1800-talet överflyttades från Linnéträdgården ("Linnévaxter").

Härmed har jag uttalat att jag till "Linnéminnena" även räknar det levande växtmaterial, som kan spåras tillbaka till Linné, vad jag här kallat "Linnévaxter". De intar en minst sagt central plats. Ur vetenskaplig synpunkt – botaniskt, genetiskt, bevarandebiologiskt och systematiskt – är detta växtmaterial i själva verket det i särklass viktigaste.

Det finns här anledning att också ställa frågan: när blir ett "minne" ett "Minne"? På Gotland (där jag bor) räknar man i många fall Linnés delvis samtida Christoffer Polhem som "gotlänning". Han bodde här sina första åtta år. Det är möjligt – men knappast troligt - att han under dessa år tog grundläggande intryck, som fick betydelse för hans framtida gärning som tekniskt geni. Den utvecklingen tog fart först senare. När det gäller Linné är saken en helt annan. Vi vet att han tog grundläggande och avgörande intryck av barndomsmiljön i Råshult och Stenbrohult. Via fadern fick han grundläggande insikter inte bara i botanikens grunder utan också fundamentala, existentiella, uppfattningar om mikro- och makrokosmos, om "Skapelsen". Det är något som i hög grad understryker värdet av dessa i ordets verkliga bemärkelse rustika miljöer. Vi vet också att han - med ett antal återbesök men även i andanom - behöll kontakten med barndomsbygden ända in i det sista.

Ja, när blir ett "minne" ett "Minne"? "Linnébyggnader" finns på många håll: i Stockholm där han vistades och arbetade i tre år, i Uppsala med Gustavianum där han undervisade m.m., i Holland och så vidare. Blir en byggnad, där han bott/arbetat/gått i skola, ett "minne" bara av den anledningen? Är bröllopsstugan i Sveden ett "Linnéminne"? Hur mycket formades han och hans vetenskap av den? Hur mycket har han bidragit till dess yttre och inre former och färger?

Författaren, naturforskaren och min företrädare i tredje led på Skansen, Carl Fries (1895 – 1982), har sagt, att byggnader och arkeologiska lämningar utan levande omgivningar, är *vetenskapliga preparat utan tidens luft omkring sig*. Det är någonting man i allra högsta grad måste hålla i tankarna när det gäller en person som Linné. En naturforskare, som bedriver sitt kall med sådan långvarig och het frenesi som Linné, formas i grunden av de intryck han får från naturen och den levande omgivningen i övrigt.

I samband med de Linnéanknutna miljöerna, framför allt Råshult och Hammarby, finns anledning att analysera begreppet "gård". På Skansen talar man fortfarande om "Skansens hus och gårdar", trots ivriga protester från min sida. Några "gårdar" finns inte på Skansen, bara hus eller samlingar av hus med täppor och fragment av ett tänkt omgivande landskap. En gård i självhushållets samhälle är eller var ett försörjningssystem – inte en samling hus! Linnés syn på världen och

människorna, formades i det självhushållets samhälle där gården måste svara för nästan alla de naturresurser, som människorna behövde.

För hushållets ändamål nyttjades och omformades landskapet genom årtusendena. Åkrarna gav spannmål, potatis, ärtor, halm till taktäckning och – i samband med träda – bete. Hagmarkerna gav sommarbete, virke och ved. Ängsmarkerna – hårdvallsängar och sidvallsängar – gav vinterfoder, ved, virke och sommarbete. Våtmarkerna gav fågel och fisk i bondens gryta men även vass och ag till taktäckning. De underlättade också i hög grad kommunikationerna mellan människorna. Skogen gav ved och virke till uppvärmning, hus- och gårdsgårdsbygge, vidjor till flätade bruksföremål, material till verktyg och redskap, till kol och tjära. Skogen gav också sommarbete för djuren, nödföda och medicin åt både människor och djur – för att inte tala om skydd i ofärdstider.

Allt detta var från barnsben självklarheter för Linné. Det återspeglas också med all önskvärd tydlighet i hans skrifter. I och med hans landskapsresor, som just var naturresursinventeringar, kom hans perspektiv att utsträckas i nationell skala. Med lärjungarnas/apostlarnas världsvida resor gavs ett globalt perspektiv på i princip samma sak. Hans professur och senare professurer i botanik hade klart ekonomiska aspekter. Denna formella koppling mellan botanik och ekonomi fanns kvar så sent som 1899 när den store Linnébiografen Thore Magnus Fries avgick från sin post som rektor för Uppsala universitet, prefekt för Botaniska trädgården i Uppsala och inspektör för Linnés Hammarby.

Så: för att förstå Linnés personlighet, hans gärning som forskare, författare och forskningsadministratör måste man också förstå det samhälle och det landskap som han inte bara var sprungen ur utan även verkade inom i hela sitt liv. I flera av de föreslagna objekten har vi möjlighet att lyfta fram i dessa viktiga faktorer: i Råshult, Linnéträdgården och på Hammarby.

Den utformning man nu ger **Råshult** underlättar förståelsen av dessa sammanhang. Råshult kan men skulle i ännu högre grad kunna visa upp ett självhushållningens landskap med allt vad det innebar för Linnés "världsbild": människans plats i skapelsen, i praktisk hushållning på "naturens grund" (Carl Fries) och därmed i tillämpningen av de på Linnés tid förhärskande doktrinerna inom privat- och national-ekonomin. Linné talar i dessa sammanhang ofta om "naturens ekonomi", ett begrepp som har mer att göra med hans syn på det producerande landskapet och vegetationen än med vårt ekologibegrepp.

Efter Linné har tiden naturligtvis haft sin gång. Förändring ligger i allt levandes natur. Topografin och geologin kring Råshult är fortfarande desamma liksom – i stort sett - den lokala, vilda floran. Vegetationen däremot har förändrats, mer än vad man i allmänhet ofta vill tro. Klimatet har förändrats (Linné levde under den s.k. lilla istiden) och kommer sannolikt att ändras ännu mer. Gränser i landskapet – mellan

in- och utägor, mellan olika gården och gårdar – har förändrats sedan Linnés dagar. Väsentligt är dock att här i Råshult har hävden, hus-hållningen "på naturens grund" (Carl Fries), ett levande försörjnings-system i ett levande landskap, bevarats så långt fram i tiden som långt in på 1900-talet.

De landskaps- och vegetationsfragment samt de floraelement som finns kvar från Linnés tid är alltså av mycket stort värde som arv efter Linné. Intressanta rapporter har skrivits om detta av Mariette Manktelow (2005). Detta gäller i allmänhet, som ett levande kulturarv och en biologisk mångfald värd att bevara. Men i fallet Råshult får det en särskild tyngd med sin anknytning till Linné - *den biologiska mångfaldens och etnobiologins "fader"*.

Till en historiskt trovärdig miljö i Råshult – pedagogiskt men även vetenskapligt – hör också en tillämpning av gamla brukningsmetoder, inklusive nyttjandet av äldre husdjursraser. De s.k. lantraserna har behov och beteenden liknande husdjurens på 1700-talet. En uttalad, viktig – om än paradoxal – strävan i Råshult är också att pressa ner produktionen på åkrarna till en 1700-talsnivå. När det gäller den s.k. Linnéstugan i Råshult saknar den ju i strikt bemärkelse "autenticitet". Den är däremot "historiskt trovärdig" och därför värdefull ur pedagogisk synvinkel.

För **Hammarby** kan delvis samma resonemang föras. Också här ligger en väsentlig autenticitet i, att anläggningen befinner sig på ursprunglig plats. Men som Hammarby nu ser ut saknas både tidens och landskapets "luft". Självhushållets id lyser med sin frånvaro: rörelserna, dofterna och ljuden. För förståelsen av Linné, hans liv, hans tid, miljöer och vetenskap har Hammarby samma begränsningar i den "historiska trovärdigheten" som "Skansens hus och gårdar". Vad som finns kvar av Linnés gård är bara fragment.

Både Råshult och Hammarby skulle vinna i historisk trovärdighet, om man återuppförde de ekonomibyggnader, som hörde till gårdsmiljöerna. Vilka dessa var, är väl känt och återuppbyggnaden förefaller vara enbart en ekonomisk och kanske – i snäv fysisk bemärkelse – en antikvarisk fråga. Det finns här ett mycket intressant material att bygga på, bl.a. Karin Hallgrens "*Kulturhistorisk utredning. Linnés jordbruk på Hammarby*" (2006), "*Utvecklingsplan för det historiska landskapet kring Linnés Hammarby*" (2005) och Mariette Manktelows "*Vårdprogram. Linnés Hammarbys biologiska arv.*" Med ledning av dessa skulle man kunna återskapa de *rum i landskapet*, som utgjorde gårdsmiljön på Linnés Hammarby.

För att åter förflytta fokus till Småland och **Växjö gamla gymnasium** har jag överhuvud taget mycket svårt att se hur den byggnaden kan kvala in för något av världsarvskriterierna. Den är ingen produkt av Linné. Den har som *arkitektoniskt verk* ingen anknytning till Linné. Det är visserligen en välbevarad byggnad, men den är i rummet helt lösryckt från de övriga delarna av det föreslagna världsarvet. Ingenting i byggnaden vittnar om anknytningen till Linné. Vi vet att den

som arena för hans skolgång hade en snarast negativ inverkan på honom. Vill man se saken positivt, kan man kanske hävda, att det var dessa avskräckande erfarenheter som låg till grund för hans senare, i sin samtid, mycket framsynta pedagogiska metoder och levande framställningskonst. Men hur kul är det att fira i världsarvssammanhang?

Med **Linnéträdgården** och **Linnéhuset** i Uppsala är problemet delvis detsamma som i Växjö. Byggnaderna är, i snäv bemärkelse, det enda "autentiska" som här finns kvar. Orangeriet är delvis ombyggt och har idag delvis en användning som inte har någon anknytning till Linné och trädgården i övrigt. Men i Linnéhuset och i trädgården levandegörs historien. Här bodde Linné och hans familj i drygt 40 år. Här höll han sina föreläsningar, tog emot gästande vetenskapsmän, skrev avhandlingar och korresponderade med "all världens" forskare och andra storheter. Linnéhuset renoverades efter hans anvisningar och Orangeriet uppfördes på hans tid – som man får anta – efter hans anvisningar. Linnéhuset med sina samlingar av Linnés möbler, husgeråd, kläder, böcker etc. är naturligtvis av stort värde, kulturhistoriskt, personhistoriskt och kanske även musealt. De enskilda föremålen är unika och oersättliga.

När det gäller **Linnéträdgården** är allt återskapat, mer eller mindre i enlighet med Linnés egna beskrivningar från 1745. Men att den, som påstås i förstudien, skulle vara "minutiöst återskapat" kan jag som biolog naturligtvis inte skriva under på. Det ursprungliga växtmaterialet, kärnan, själva essensen, i Linnés anläggning, är till allra största delen förskingrat. Huvuddelen överfördes till den nya Botaniska trädgården när denna byggdes upp i början av 1800-talet. De enda "Linnéväxter" som finns kvar i Linnéträdgården är vildhyacint, vildtulpan och den sibiriska nunneörten samt troligen några träd.

Linnéträdgården uppvisar dock *i det yttre* all den historiska trovärdighet man kan begära. Den har i sin nuvarande skepnad, i samband med Linnéhuset och Orangeriet, ett mycket stort pedagogiskt och turistiskt värde.

Önskvärt vore - det gäller såväl Råshult och Linnéträdgården som Hammarby – att man följde samma principer som tillämpas t.ex. på Tycho Brahes Uraniborg på Ven i Öresund. Där håller man, alltifrån återinvigningen under 90-talet, i odling ett inte till alla delar relevant material. Men målsättningen är att så fort man hittar ett mer relevant material så byter man. Så sker i viss mån också i Linnéträdgården. Redan nu är växtmaterialet tillräckligt "gammalt", eftersom det ofta rör sig om vilda arter och raser. Redan nu strävar man genom efterforskningar att från andra trädgårdar – inom och utom landet – återförvärva arter som en gång skickades ut av Linné i hans samarbete med kollegor över hela Europa.

Barockträdgården i Botaniska trädgården bildar ett "påhäng" i den kronologiska kedjan. Den har en mycket svag anknytning till Linné. Den anlades visserligen under hans livstid och utformades av hans

vän och mecenat Carl Hårleman. Men vilken roll spelade Linné för dess tillkomst? Viktigare är emellertid det faktum, att det var hit man flyttade Linnéträdgårdens växtmaterial, då denna omkring år 1800 avvecklades. I samband med invigningen av den nya botaniska trädgården invigdes också dess huvudbyggnad, Linnéanum, till Linnés ära. Det skedde till 100-årsjubileet av hans födelse, 1807.

Ur naturvetenskaplig synvinkel är även här växtmaterialet det i särklass viktigaste. Men enbart i fyra fall, däribland ett par lagerträd, är det känt att växterna verkligen kommer från Linnéträdgården. Dessvärre gjordes ingen närmare dokumentation över flyttningen. Det *kan* finnas ett stort antal växter som härstammar från Linnés egen trädgård. De går knappast att spåra annat än med DNA-analyser. Vad som däremot är möjligt är att – liksom i fallet Linnéträdgården – försöka spåra och återflytta Linnéväxter som överförts till andra trädgårdar, däribland Hammarby.

Att ge världsarvsstatus åt fyra träd med känd proveniens tycks mig vara en klen grund att stå på. Emellertid kan den historiska trovärdigheten, i Barockträdgården och Linnéanum, ökas när det gäller pedagogiken och de turistiska aspekterna. Dels behöver trädgården mer uttalat knytas samman med de övriga Linnéminnena. Dels behöver Linnés omedelbara vetenskapliga arv lyftas fram bättre. Det var här, i den då nya Botaniska trädgården och i Linnéanum som det vetenskapliga arvet fördes vidare, först och främst av Carl Petter Thunberg men även i direkt succession män som Göran Wahlenberg och Elias Fries. Utan en väsentlig satsning på detta kan Barockträdgården, Botaniska trädgården och Linnéanum inte på något vis försvara en plats i ett system av världsarv kring Linné.

Slutsatser

Råshult med de ägor som hålls i hävd kan trots allt redan nu åter spegla ett viktigt skede i Linnés och botanikens historia och även det agrara självhushållets historia. Det är emellertid endast mindre delar av inägorna som har varit föremål för kontinuerlig hävd. Inga byggnader och inte heller tomtmarken kring det tidigare komministerbostället är bevarade från Linnés tid.

När det gäller det levande kulturarvet, vilda, odlade och förvildade växter, så bör detta så långt det går återställas i täppor, köksträdgård och odlade och hävdade marker. Genom ett jordbrukstekniskt och biologiskt utvecklingsarbete skulle den kulturhistoriska, vetenskapshistoriska och biologiska trovärdigheten höjas och därmed det pedagogiska och turistiska värdet. Målet bör vara att så långt det är möjligt återskapa den gård, det *försörjningssystem*, som Linnés Råshult var under hans levnadstid.

Växjö gamla gymnasiums byggnad bär i sig inga fysiska spår av anknytningen till Linné, varför jag från mina utgångspunkter inte finner några motiv att göra denna byggnad till en del av världsarvet.

Linnéträdgården är den kulturhistoriskt sett mest välbevarade av Linnéminnena. Det gäller byggnaderna och inventarierna i Linnémuseet. Det fåtal växtarter, som fortfarande finns kvar från Linnés tid är naturvetenskapligt också mycket intressanta. Vetenskapshistoriskt har hela den återskapade Linnéträdgården ett mycket högt värde. Pedagogiskt och turistiskt är Linnéträdgården och Linnémuseet redan nu attraktioner av världsklass. Ett utvecklingsarbete bör i första hand inriktas på att återföra så mycket som möjligt av Linnés eget växtmaterial.

Linnés Hammarby har kulturhistoriskt och vetenskapshistoriskt mycket högt värde och hög trovärdighet när det gäller boendemiljön, däremot inte som livsmiljö. På tomtmarken och i den närmast omgivningen finns ett oersättligt material av Linnéväxter. Anläggningen kan relativt lätt utvecklas i den närmaste bebyggelsemiljön. När det gäller täpporna och parken måste man bestämma sig för *en* tidshorisont – nämligen Linnés livstid. I Mariette Manktelows vårdplan försöker författaren sitta på alla stolar samtidigt. Men den romantiska Linnébilden, som enligt Manktelow återspeglas i Hammarby, har ingen relevans i ett världsarvsperspektiv. Linnés levnadsmiljö på Hammarby kan i ett längre perspektiv utvecklas genom ett förverkligande av det storslagna och mycket spännande projektet "Linnés historiska landskap".

Barockträdgården och **Linnéanum** har i sin nuvarande skepnad inga sådana kvaliteter att det försvarar en plats i ett världsarv kring Linné. Det skulle dock genom ett vetenskapshistoriskt, pedagogiskt och turistiskt utvecklingsarbete kunna passas in som en del av detta.

I ett kontextuellt sammanhang - nämligen Linnés liv, hans gärning och hans vetenskap - har framför allt Råhult, Linnéträdgården och Linnéhuset samt Linnés Hammarby utomordentligt stora värden. Barockträdgården och Linnéanum kan med viss tvekan hängas på denna kedja.

I snäv antikvarisk, fysisk bemärkelse och i ett naturvetenskapligt perspektiv har, enligt min mening, inget av objekten sådana värden att de kvalificerar för ett världsarv. Men med ett biologiskt, odlingshistoriskt, pedagogiskt och turistiskt utvecklingsarbete kan de mycket väl utvecklas till objekt av världsrank, som väl korresponderar med Linnés globala rykte som forskare och person.

Lektor Torbjörn Lindell, Katedralskolan i Växjö

Förstudien som sådan

En inledande värdefull genomgång av världsarvsbegreppet med tillhörande kriterier följs av en biografi över Linné författad av Bengt Jonsell varpå man ger en översikt över Linnéminnen i Sverige och utomlands. Dessa inledande kapitel är utmärkta men mot det som följer därefter kan följande invändas:

Man anser sig ha författat en text till respektive Linnéminne vilken "mer eller mindre ogravverad skulle kunna användas för en tentativ nominering" (sid. 9). Att jag inte helt instämmer i detta framgår nedan.

Det är anmärkningsvärt att en av påståenden fylld text vilken skall bedömas och utgöra grunden för ett beslut är i total avsaknad av referenser! Som framgår nedan är ingalunda vissa av de som fakta framställda påståendena okontroversiella och det borde ha varit en självklarhet att förteckna använda källor, skriftliga såväl som muntliga.

Linnéminnena

Linnés Råshult

Inget att invända mot det anförda. Jag anser att man dessutom också bör betona att Råshult/Stenbrohult är värdefullt inte bara för landskapet och faderns trädgårdar utan också har en ytterligare idéhistorisk dimension genom den lärda och naturvetenskapligt intresserade krets Linné här mötte genom faderns umgänge (Lindell 2007).

Växjö gamla gymnasium - Karolinerhuset

Inget att invända mot det anförda men här har förstudieförfattarna enligt min mening varit alldeles för snåla med bakgrundsinformation vad avser den idéhistoriska betydelsen. Hade denna text utvecklats hade vi möjligen kunnat undvika att vissa experter avfärdade betydelsen av platsen, i något fall t.o.m. i raljanta ordalag! Här blev Linné genom Rothman insatt i den moderna vetenskapliga litteraturen genom den privatundervisning han fick åtnjuta. Tillsammans med kretsen kring fadern blev Linné via Rothman synnerligen väl förberedd för det framtida livsverket och således bildar Råshult och Karolinerhuset enligt min mening en idéhistorisk helhet. För att få material till att ytterligare utveckla detta avsnitt hänvisas till Fredbärj (1957 och 1973) samt till Lindell (2007).

Linnéträdgården

Inget att tillägga till det anförda.

Linnés Hammarby

Inget att tillägga till det anförda. Dock en fråga: Vad är Linnés "Flora upsaliensis" (sid. 25)? Någon sådan existerar mig veterligen inte!

Barockträdgården i Botaniska trädgården

Som ett av åtskilliga efterlinneanska objekt faller denna anläggning enligt min mening helt utanför ramen för en ansökan om Linnéminnen som världsarv. Förstudieförfattarna anför som ett huvudargument för sitt ställningstagande att denna trädgård skulle innehålla material från Linnéträdgården. Argumentet anförs på inte mindre än tre ställen dock utan angivande av källa. Man framhåller t.ex. avslutningsvis att "Den direkta kopplingen till Linné i form av växtmaterial.....gör den dock till enastående och utan motsvarighet". Av samtal med förstudieförfattarna i samband med seminariet på Möckelnäs framgick det att påståendena om växtmaterialet endast baseras på muntliga uppgifter från nu anställd personal i Botaniska trädgården.

Redan i början av 1900-talet kunde det konstateras att det enda som då fanns kvar i Botaniska trädgården från Linnés tid möjligen var några lagerträd, en Justicia samt en pelarkaktus (Fries 1903 och 1905, Lagerheim 1914). Uppfattningen att inte ens detta material utgjorde Linnéminnen fanns också (Kjellman 1904). Det har anförts (Karin Martinsson i e-post 070607) att man här endast sysslar med plantor som har överlevt sedan Linnés tid och att inte eventuell avkomma från växter tagna i Linnéträdgården tas upp. Hänvisning görs till Daniel Müller. Mot detta kan anföras att Fries gör åtskilliga hänvisningar till äldre förteckningar vilka upprättats av Carl Peter Thunberg, Göran Wahlenberg och förstås också av Daniel Müller. Fries genomför delvis mycket detaljerade analyser av förteckningarna och det framgår att det från Linnéträdgården inplanterade materialet till stor del snabbt försvann under 1800-talet. Det är visserligen riktigt att Fries fokuserar på "överlevare" men genom sitt genuina intresse för Linné hade han säkert gjort något påpekande om avkomma från Linnéträdgården kunde misstänkas. Som stöd för detta kan anföras att han i sitt arbete från 1905 på sid.14 bl.a. beskriver tre arter på Linnés Hammarby vilka på platsen har införts av Linné och där fortlever genom sin avkomma. Fries för också ett intressant resonemang om värdet av avkomma från växter med eventuell koppling till Linné. Tilläggas kan att Botaniska trädgården i Uppsala enligt min mening innehåller betydande värden och givetvis måste bevaras i framtiden men att den faller helt utanför ramen vad avser just Linnéminnen som skulle kunna komma i fråga som världsarv. Avslutningsvis vill jag betona att det vore ytterst olyckligt om en ansökan om världsarv delvis skulle baseras på en sentida myt.

Avslutning

Enligt min mening bör en ansökan om Linnéminnen som världsarv innefatta Linnés Råshult, Karolinerhuset, Linnéträdgården samt Linnés Hammarby. Dessutom bör det övervägas om inte Linnés Sävja, en egendom som Linné förvärvade samtidigt med Hammarby, inte också bör ingå i ansökan. Se vidare i Strandells "Linnés Sävja" och referenser i denna.

Referenser

Fredbärj, T. (utg.) 1957. Carolus N. Linnaeus Örtabok 1725. Stockholm.

Fredbärj, T. 1973. Linné som djäkne och gymnasist. Svenska Linnésällskapetets Årsskrift 1970-1971 sid. 13-35.

Fries, Th. M. 1903. Linné. Lefnadsteckning 1-2. Stockholm.

Fries, Th. M. 1905. Linnéminnen i Uppsala botaniska trädgård - Antikritik. Arkiv för Botanik 4:5.

Kjellman, F.R. 1904. Linnéminnen i Uppsala botaniska trädgård - Kritisk undersökning. Arkiv för Botanik 3:7.

Lagerheim, G. 1914. Linnés pelarkaktus. Fauna och flora 9: 210-216.

Lindell, T. 2007. Carl von Linné - Den fulländade forskaren. Lund.

Strandell, B. U.å. Linnés Sävja. Alla tidens Danmark 1.

Prof Gunnar Broberg, Lunds Universitet

Andra miljöer

Vetenskapliga miljöer i Sverige som skulle kunna få samma status som den Linnéminnena nu söker är få för att inte säga obefintliga. Polhems födelsebygd på Gotland och Stjärnsunds bruk har knappast samma dignitet, inte heller Nobels i Karlskoga eller Berzelius i Väversunda. Det enda som kan nämnas i samma andetag som Linnéminnena är Tycho Brahes Ven, dels genom den betydelse de har historiskt sett, dels för sitt märkliga läge i Öresund med ett panorama-seende i olika väderstreck. Men av den ursprungliga byggnationen återstår mest ruiner. Internationellt kan man jämföra med Darwins Down, skött av national Trust och numera/?/ världsarv.

Dessa miljöer

För mig råder ingen tvekan om att de föreslagna miljöerna i ordets rätta bemärkelse är unika det vill säga enastående. Ödet tycks ha placerat Linné i en miljö som måste skapa en positiv reaktion inför naturen – Stenbrohult-Råshult utgör en mycket välskött kulturhistorisk miljö, klassisk för Linné men typisk också för prästgårdsbotaniken. Karolinerhuset i Växjö är hårt renoverat, men som plus ska också nämnas att det representerar en miljö som annars inte särskilt bevarats nämligen gymnasiet och skolkulturen. Linnéträdgården och prefekthuset i Uppsala är en onekligen viktiga – John Fowles skrev en gång att Linnéträdgården är den viktigaste platsen på jorden eftersom det var där som "den andre Adam" – Linné alltså - gav naturen sina namn. Miljön är också i utmärkt skick. Barockträdgården och Linnæum är också försvarbara i sammanhanget, med ett tydligt plus för Desprez och Tempelmans vackra Linnæum, nu återsatt i ett mer ursprungligt skick. In summa: en stark giv med mycket goda skäl för serienominering.

Argumenteringen

Några punkter:

- 1) naturarvet: vi lever i ett umgänge med naturen, många tänker inte på det, ett växande antal är amatörbotanister och ornitologer, ett stort antal människor är intresserade av alternativa eller äldre bruksformer.
- 2) Linné är en föregångsgestalt inom ekologin (vad han kallade *oecologia naturae*) och biodiversitetstanken (varpå inventeringen av världens alla arter i *Systema naturae* vilar)
- 3) Globaliteten är vidare programmatisk. *Systema naturae* ska omspänna hela naturen, Linné sände ut sina lärjungar i alla väderstreck.
- 4) Pedagogiken: trädgårdsmiljöerna, särskilt i Uppsala, har fungerat i en undervisningssituation. Som sådana kan de fungera fortfar-

ande. (I detta sammanhang finns i förlängningen förstås frågan om herbationer runt Uppsala).

- 5) Autenticitet. I fråga om dessa minnen liksom personen Linné kan man veta så mycket. Om ingen svensk från 1700-talet är så mycket bekant eller möjligt att ta reda på eftersom Linné meddelat det i form av sina självbiografier, brev och skrifter, vi vet också mycket dels genom porträtt som visar honom, av föremål bevarade i släkten, av de hus han levt i, av trädgårdar han anlagt, av besökares rapporter osv. En mycket stor forskning har ägnats dessa minnen.

Skrivelsen sådan den förelåg i Möckelsnäs

Det finns anledning att mer markera andra sidor än botanisten Linné, dvs. zoologen och mineralogen.

Prof Ola Wetterberg, Göteborgs Universitet

Jag deltog i slutet av maj i en resa med besök till platser med anknytning till Linné som i en förstudie föreslagits ingå i nomineringen av ett nytt världsarv i Sverige. Resan avslutades den 29 maj med ett seminarium som skulle belysa huruvida Sverige skall gå vidare med den föreslagna nomineringen eller ej. Jag blev tvungen att avbryta resan efter två dagar, och kunde inte närvara vid den avslutande diskussionen. Jag framför därför här i skriftlig form mina synpunkter på nomineringen och på förstudien.

Det kan noteras att jag endast deltog i platsbesök vid uppsalamiljöerna, samt vid Karolinerhuset i Växjö. Däremot inte vid Linnés Råshult. Jag känner dock sedan tidigare till verksamheten vid Råshult genom flera egna besök samt genom mina kollegor och skriftliga källor. Det kan också noteras att besöken under resan var relativt korta och inte gav möjligheter till någon närmare fördjupning i de enskilda byggnadernas och miljöernas förändrings- och restaureringshistoria. Förstudien gav dock vissa utgångspunkter, presentationerna på plats kompletterade och intrycken på plats var relativt tydliga.

Avsikten med besöken och det avslutande seminariet var att belysa om det är rimligt att gå vidare med en världsarvsnominering. Och inför seminariet hade vi fått följande tre frågor:

- Analysera intrycken från fältbesöken vid de föreslagna platserna.
- Har de föreslagna platserna i Linnéminnen som världsarv tillräcklig autenticitet i enlighet med principles and Operational Guidelines?
- Är den svenska serien tillräcklig för en serienominering? Om något stryks i brist på autenticitet, räcker då serien?

Därigenom var också ramarna för seminariet givna. Jag har därför valt att inte ta upp den principiellt intressanta frågan om Sverige överhuvudtaget bör nominera ytterligare världsarv. Jag betraktar den frågan som en politisk fråga som får diskuteras och avgöras i andra sammanhang. Uppdraget begränsades alltså till frågan om Linnéminnena i sig når de kvalitetskriterier som ett världsarv skall uppfylla enligt de principer och guidelines som lagts fast av UNESCO.

Frågan huruvida Linné och Linnés gärning som de utvalda miljöerna replierar på är av tillräcklig dignitet som grundläggande motiv för en världsarvsnominering ställdes inte heller. Rent professionellt ligger denna fråga utanför min kompetens, och det fanns i gruppen personer som bättre kunde belysa denna. Personligen hyser jag inga tvivel i frågan.

Den fråga som kvarstår i ovanstående tre punkter handlar alltså i första hand om själva miljöernas/objekten kvaliteter i termer av autenticitet samt om styrkan i det inbördes sambandet (serialiteten) mellan de olika miljöerna.

Autenticitetsbegreppet är problematiskt och omstritt vilket visar sig såväl i Operational Guidelines som i de bakgrundsarbeten som föregått dessa. Utan att gå in på dem kan fastslås att en grundläggande utgångspunkt är att autenticitet i dessa sammanhang måste bedömas med utgångspunkt i bevarandets specifika mål och kulturella sammanhang. Bedömningen av autenticiteten är alltså beroende av vilka värden som skall bevaras och uppmärksammas, vilka motiv som framförs.

På den här punkten är förstudien i viss mån ofullständig. Förstudien startar med en kort sammanfattning av vad ett världsarv är och vilka kriterier som kan användas, därefter kommer ett avsnitt om Linnés liv, varefter direkt följer en beskrivning och analys av de enskilda objekten/miljöerna. Dessa beskrivningar innehåller också i punktform referenser tillbaka till världsarvskriterierna. Men eftersom det inte någonstans hävdas att de enskilda objekten vart och ett för sig skulle kunna nomineras som världsarv, utan att det är objekten tillsammans, i serie, som utgör världsarvet, så saknas enligt min mening en av de viktigaste komponenterna i förstudien: nämligen den "passbit" mellan personhistoria och objektsbeskrivning som fastslår vilka aspekter på Linné som vägt tyngst vid bedömning och urval.

Är det närheten till Linnés livshistoria som har varit avgörande, eller är det närheten till (och kontinuiteten i) Linnés och hans lärjungars vetenskapliga och pedagogiska gärning? Med utgångspunkt från det första kriteriet faller Karolinerhuset väl in i bilden medan Botaniska trädgården och Linnéanum i Uppsala skulle kunna ifrågasättas. Med det andra kriteriet blir det tvärtom, och dessutom förefaller de idag från nomineringen utslutna så kallade "herbationerna" i Uppsalas omgivning vara mycket centrala som komponenter i ett seriellt världsarv.

Jag väljer i det fortsatta att utgå från att nomineringen i första hand avser att lyfta fram Linnés vetenskapliga och pedagogiska idégodts och handling. Det förefaller också vara där som förstudiens tonvikt läggs, även om det kunde lyftas fram och formulerats ännu tydligare.

Uppsalamiljöerna ger i detta sammanhang alla en stark autenticitetsupplevelse, inte bara genom ett relativt långtgående fysiskt bevarande, utan minst lika mycket genom en långsiktigt upprätthållen kontinuerlig i verksamhet i Linnés anda på de valda platserna. Och även om Linnéanum och Botaniska trädgården tillkom efter Linnés död, så anknyter tillkomsten till Linnés gärning och avser att föra denna vidare.

Linnés Hammarby innefattar ett par byggnader som är närmast ofattbart välbevarade från Linnés tid och verksamhet på platsen, här

finns också liksom inne i Uppsala mycket växtmaterial från Linnés egen verksamhet bevarat. Sammanflätningen mellan livshistoria samt pedagogisk och vetenskaplig gärning känns här påtagligt närvarande och upplevbar.

De miljöer i Uppsalas närhet som Linné använde för sin pedagogiska verksamhet med direkt demonstration av växter och växtsätt på plats vid planerade promenader längs vissa sträckningar, de så kallade herbationer, borde enligt min mening även de prövas med avseende på en eventuell världsarvsnominering. Dessa är idag bortvalda för att de inte har något lagstadgat skydd. Dessa herbationer besöktes ej vid vår resa och några egna intryck från platserna har jag alltså inte.

I Kronoberg utgör Linnés Råshult en självklar miljö i ett seriellt världsarv. Här finns förvisso ingen omedelbar koppling mellan de idag stående byggnaderna och Linnés tidigaste personhistoria på platsen. Men däremot har landskapet/jordbruket en hög grad av strukturell kontinuitet från Linnés egen uppväxttid och vårdas idag dessutom som ett kulturresevat. Detta har gjort att 1700-talets odlingslandskap präglad av boskapsskötsel kunnat ges en hög grad av historisk trovärdighet. Här finns alltså inte bara en "historisk miljö", utan också en växt- och odlingspedagogisk verksamhet av hög dignitet.

Det objekt som faller lite utanför ramen för förstudiens nomineringar är Karolinerhuset. Detta är en byggnad där Linné gick några av sina första år i skolan. Någon specifik pedagogisk eller vetenskaplig verksamhet med kontinuitet och knytning till Linné är svår att finna. Här är syftet personhistoriskt. Byggnaden är inte heller i relation till en världsarvsnominering materiellt välbevarad utan har genomgått en del kraftiga förändringar.

Sammantaget är min bedömning att de valda miljöerna tillsammans i så hög grad uppfyller krav på autenticitet/integritet enligt Unescos kriterier, att en nomineringsprocess kan övervägas. Det finns också ett starkt internt samband mellan de olika miljöerna vilket gör att serien "räcker" även om Karolinerhuset skulle lyftas ut. I en fortsatt process är det viktigt att de grundläggande motiven för världsarvsnomineringen utvecklas och preciseras ytterligare, speciellt med avseende på den gemensamma nämnaren mellan de olika miljöerna. Det är också mitt intryck att de olika enskilda valen av värdekriterier från Unescos riktlinjer för de olika objekten kunde motiverats tydligare.

Förvaltningsproblemen förefaller för de olika objekten relativt oproblematiske och välordnade, och alla miljöer har ett lagstadgat skydd som är brett förankrad och accepterad.

Deltagarförteckning den 27-29 maj 2007

Name	Titel	Postal address
Experts:		
Prof. José Tito Rojo	Curator del Jardín Botánico de la Universidad de Granada	Facultad de Farmacia, Campus de Cartuja, 18071 GRANADA, SPAIN
Ms Silvia Segarra		
Prof. Gunnar Broberg	Superintendent of Subject, History of Science and Ideas	University of Lund, History of Science and Ideas, Biskopsgatan 7, 223 62 LUND, SWEDEN
Prof. Ola Wetterberg	Head of Department of Institute of Conservation, University of Gothenburg	University of Gothenburg, Institute of Conservation, Box 130, 405 30 GÖTEBORG, SWEDEN
Phd Bengt Rosén	Managing Director, Åjtte, Swedish Mountain and Samimuseum (1990-96), Head of The Biological Department, Skansen Foundation (1996-2003)	Bergsgatan 4, 621 55 VISBY, SWEDEN
Lecturer Torbjörn Lindell	Linnaeus bibliophile and expert. Founder of "The Lindell Collection", one of the most outstanding private collections of Linnaeus literature.	The Cathedral School of Växjö, Samuel Ödmanns väg 1, 352 39 VÄXJÖ, SWEDEN
Annika Ahlström	interpreter	
Uppsala:		
Leif Byman	County Director	County Administrative Board of Uppsala
Karl Johan Eklund	coordinator	County Administrative Board of Uppsala
Hans Ling	coordinator	County Administrative Board of Uppsala
Gunnar Hedberg	Major	Uppsala kommun, 753 75 UPPSALA
Mats Block	Director	University of Uppsala, Box 256, 751 05 UPPSALA
Karin Martinsson	Curator	University of Uppsala, Box 256, 751 05 UPPSALA
Mats-Ola Ottosson	University Counsellor	University of Uppsala, Box 256, 751 05 UPPSALA
Carl-Olof Jacobsson	professor	Svenska Linnésällskapet, Box 1530, 751 45 UPPSALA

Eva Björn	curator	Svenska Linnésällskapet, Box 1530, 751 45 UPPSALA
Dan Thunman	stadsantikvarie	Uppsala kommun, 753 75 UPPSALA
Jörgen Hammarstedt	Director of Property	National Property Board, Box 254 , 751 05 UPPSALA
Per Nelander	Property Manager	National Property Board, Box 254 , 751 05 UPPSALA
Mattias von Schlieben	Property Manager	National Property Board, Box 254 , 751 05 UPPSALA
Bengt Skoglund	Property Manager	National Property Board, Box 254 , 751 05 UPPSALA
Växjö:		
Birgitta Hoberg	coordinator	The National Heritage Board, Box 5405 114 84 STOCKHOLM
Claes Sjöblom	Vice Governor	County Administrative Board of Kronoberg, 351 86 VÄXJÖ, SWEDEN
Ms Lena Sjöblom		
Margit Forsström	Keeper of Antiquities, County Curator	County Administrative Board of Kronoberg, 351 86 VÄXJÖ, SWEDEN
Heidi Vassi	Conservationist of the Built Environment	County Administrative Board of Kronoberg, 351 86 VÄXJÖ, SWEDEN
Andreas Lindblad	Conservationist of the Built Environment	County Administrative Board of Kronoberg, 351 86 VÄXJÖ, SWEDEN
Christina Persson	project coordinator, Linnaeus 2007 (in the county of Kronoberg)	County Administrative Board of Kronoberg, 351 86 VÄXJÖ, SWEDEN
Ingemar Johnsson	the foundation Stiftelsen Linnés Råshult	Lilla Stenbrohult, 343 71 DIÖ
Ingrid Årdh Stridh	the foundation Stiftelsen Linnés Råshult	Brännhult, Björkholma, 343 90 ÄLMHULT
Inger Arvidsson	the foundation Stiftelsen Linnés Råshult	Råshult, 343 71 DIÖ
Michael Michäelsson	steward of Råshult Curate's Residence Culture Reserve	HB Råshults Södregård, 343 71 DIÖ
Lena Michäelsson	steward of Råshult Curate's Residence Culture Reserve	HB Råshults Södregård, 343 71 DIÖ
Bengt-Eric Ericsson	Chairman of the Local History Society of Linné	Sällhult Östregård 20, 343 71 DIÖ
Anton Härder	Chairman of the church committee of the parish of Stenbrohult	Stenbrohults församling, Stenbrohult 46, 343 71 DIÖ
Elizabeth Peltola	Chairman of the Executive Committee	Älmhults kommun, Box 500, 343 23 ÄLMHULT

Bo Mazetti-Nissen	Mayor	Älmhults kommun, Box 500, 343 23 ÄLMHULT
Bo Bergsjö	Chief executive officer	Älmhults kommun, Box 500, 343 23 ÄLMHULT
Karin Fredriksson Franzén	project coordinator, Linnaeus 2007	Älmhults kommun, Box 500, 343 23 ÄLMHULT
Jan-Olof Johansson	The Very Reverend, Dean of the Cathedral of Växjö	Växjö domkyrkoförsamling
Leif Adolfsson	The Reverend, Chaplain of the Cathedral of Växjö	Växjö domkyrkoförsamling
Johan Åstrand	archaeologist	Smålands museum, Box 102, 351 04 VÄXJÖ